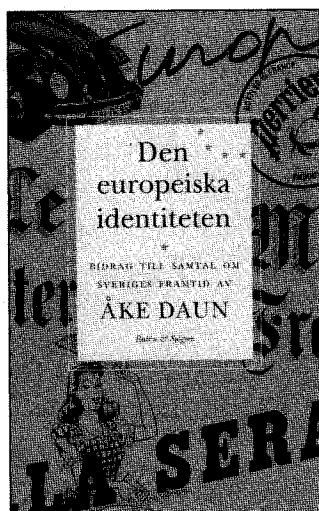

Anmälningar och notiser

Åke Daun: *Den europeiska identiteten: Bidrag till samtal om Sveriges framtid*. Stockholm: Rabén & Sjögren, 1992.

En roll hos dagens etnologer har blivit terapeutens. När alla värden omvärderas och allt fast förflyktigas, då behöver man bara lyssna till en etnolog, som strax förklarar att Sverige ändå alltid förblir Sverige och svenskarna svenskar, även om grunden för folkhemmet gungar. På något sätt. Precis som italienare förblivit italienare fast de varit medlemmar av EG i decennier.

Just det sistnämnda är ett påstående som återfinns i etnologen Åke Dauns bok *Den europeiska identiteten* (1992). Det är en frisk, nyttig, tempofyllt redogörelse för attityder, mentaliteter, vanor och tänkesätt

bland italienare och svenskar (titeln är alltså en bluff). En annan författare skulle av det digra intervju- och enkätmaterial som bildar studiens bas ha åstadkommit en kletig, ospännande statistikklump för de närmast sörjande. Daun berättar med andan i halsen och hoppar över det finstilla så att vi alla hänger med. För proffsen finns ytterligare uppsatser att läsa på främmande språk; han anger dem i sin litteraturlista.

Summan av läsningen är i alla händelser att svenskarna skall förbli svenskar också framgent, även om vi blir annorlunda svenskar jämfört med nu. Det är en förutsägelse om framtiden, och Daun kan alltså förefalla profetisk. Men han satsar i själva verket på säkra kort. Daun säger också att integrationen kommer att få både positiva och negativa konsekvenser. Det är inte heller någon riskfylld prognos.

Daun fortsätter på den inslagna vägen från sin förra bok, *Svensk mentalitet* (1989). Då sökte han kvantitativa mått på svenskheten. Den här gången gör han sammalunda med den skillnaden att han behandlar såväl italienare som svenskar. Han baserar sina resonemang på ett personlighetsschema kal-

lat CMPS (Cesarec & Marke Personality Scheme). Det är uppbyggt av 165 frågor. Dessa frågor ställdes till 215 medicinstudenter i Verona och 99 i Umeå. Daun har också, för att få en smula levande exempel och jämförelsematerial, intervjuat svenska kvinnor som bott i Florens i sammanlagt 25 timmar.

Hans resultat av denna snabbtitt på två nationella karaktärer uppvisar få överraskningar. Italienarna är, i jämförelse med svenskarna, mer expressiva, individualistiska och starkt inriktade på omgivningens uppfattning om dem. Italienare kan konsten att verka något som de inte nödvändigtvis är, t.ex. har de utvecklat ett säreget mästerskap i att förefalla rika, hävdas det (Daun citerar här italienska studier). Man vill göra en "bella figura" och klär sig gärna elegant och älskar att göra en grande entrée. Men denna önskan sker inom ramen för det passande modesta. Sociala knalleffekter eftersträvas inte. Snarare handlar det om värdighet; att ta risken att göra sig till åtlöje tycks uteslutet.

Vidare är italienarna djupt fästade vid familjen vilket möjligen kan förklara deras överraskande likgiltighet för värden

som svenskar sätter högt: oberoende, självständighet. Familjekretsen tycks i viss mån ersätta den djupare vänskap med andra som svenskar, särskilt kvinnor, sätter värde på. Italienerna misstror också myndigheter och politiker, liksom de inte uttrycker någon påfallande benägenhet att vilja bistå medmänniskor. Att klara sig själv anses naturligt, kanske för att familjen ger alla en hygglig chans att göra detta. Italienare litar inte nämnvärt på andra och tror inte andra människor om gott.

Svenskarna betonade i stället sin integritet. Deras individualitet tar sig uttryck i att de gärna vill vara för sig själva, också när de arbetar, medan de inte vill avvika i klädsel, utspel och åsikter. Attityder vi lärt oss att uppfatta som vanliga i norra Europa, exempelvis en positiv värdering av arbetet och en påfallande iver att göra nytta, rentav utträtta stordåd, bekräftas också. Den gamla fördomen att svenskar skulle vara blyga och försagda får däremot inget stöd. Vi yttrar oss gärna, vi vill till och med säga något kvickt och fyndigt så att omgivningen gapar av beundran. Svenskarna framstår vidare som troskyldiga, litar på andra, men är samtidigt måna om sin karriär och förklarar sig beredvilliga till konkurrens och prestationer.

Tolkningsproblemen är många och Daun uppåddar kunskap och fantasi för att förklara det oväntade och för att problematisera det självklara. Han pekar på den konfliktfyllda italienska historien, fa-

scismen, maffian, terrorismen, emigrationen. Sådant gör människor obenägna att lita på myndigheterna eller att tro att stabilitet är ett normalt socialt tillstånd. Det kan rentav ge näring åt en viss melankoli, föreslår Daun. Särskilt nyttiga är Dauns reflektioner kring det italienska samhällets regionala differentiering och urgamla kulturella mångfald. Det svenska samhället förefaller långt mer integrerat. Allt detta, liksom de mer markerade sociala skillnaderna, gör Italien till ett högkontextsamhälle. Det svenska är motsatsen. Daun noterar att det svenska samhället, präglad av jämlikhet och därmed av hygglig likhet i fråga om livschanser, fostrar en tro på professionell kompetens som en väg till framgång och självrespekt. För italienare betyder personkontakter mer.

Det finns dock två omständigheter som gör att värdet av den i och för sig ambitiösa enkäten känns osäker. Den ena är valet av respondenter. Läkarstudier i Umeå, varav jag personligen råkar känna ganska många genom åren, kan inte med bästa vilja i världen betraktas som ett representativt urval svenskar. Daun gör tappra och eleganta försök att ta sig ur det metodiska skamgrepp han kopplat på sig själv, bland annat genom att jämföra med liknande undersökningar på andra grupper. Det hjälper, men det kan inte suddas bort grundintrycket. Hur det är med medicinstudenter i Verona vet jag inte. Daun upplyser om att antagningen där är fri men han tror att studenterna ändå är be-

gåvade. Om han tolkar detta som en avvikelse från italienernas normala egenskaper framgår inte.

Den andra omständigheten är en smula märklig, och jag vet inte om man skall notera den som besvärande för undersökningen eller helt enkelt bara förbluffande. Det visar sig nämligen att de italienska svaren på de flesta frågorna fördelade sig ungefär lika på "ja" respektive "nej". Svenskarnas svarsamplituder var däremot betydande. Bara fyra procent av svenskarna uppgav att de undviker "människor, som kan tänkas behöva hjälp och stöd", mot 49 procent av italienerna. Bara 12 procent av de svenska männen tyckte illa om när folk talade om deras yttre, mot 49 procent av de italienska.

Exemplen kan mångfaldigas. Man får känslan av att frågorna inte träffade italienerna, att de strängt taget upplevde likgiltighet inför vad i frågan som var skiljande. Kanske upplevde de frågorna som irrelevanta, det är svårt att säga. Som läsare har man i alla fall svårt att värja sig för den skakande tanken att italienernas svar på enkäten kanske inte säger särskilt mycket alls. Att vilken fråga som helst skulle ha gett samma svar: fifty—fifty.

Detta gör att Dauns bok får karaktären av ett ganska lösligt "empiriskt tankeexperiment", om ett sådant uttryck vore möjligt. Det skapas också en kontrastverkan mellan de hårda procenttalen som hamras in sida upp och ner, och det flytande, svåråtkomliga komplex av värderingar och attityder

som människor i ett samhälle går omkring med.

I bokens senare del gör den faktiskt i någon mån skäl för titeln. Daun redovisar där data från en jämförande undersökning av värderingar i 13 västeuropeiska länder samt Ungern, Japan och USA. Det är festlig läsning, men vad man skall tro om resultaten vet jag inte. Ett resultat är till exempel att dubbelt så många danskar som svenskar ofta tänker på döden. Man undrar vad "ofta" betyder. Man undrar också vad "tänker" betyder.

Daun tolkar data i skilda riktningar, i allmänhet med fog, tycks det mig. Men ibland gungar marken. Alkoholmissbruk anser 78 procent av svenskarna vara grund för skilsmässa. Att andelen är mindre i Italien och Spanien (41 resp. 39 procent) tolkar Daun så att drickandet i vinländerna inte leder till problematiska beteendeförändringar som hotar äktenskapet. Besvärande för tolkningen är emellertid att överdrivet drickande i vinlandet Frankrike i ännu högre grad än i Sverige (79 procent) uppfattas som en tillräcklig skilsmäsoorsak. Daun söker ta sig ur motsägelsen genom att föreslå att det kan bero på att fransmännen dricker så extremt mycket!

Exemplet är inte betecknande för boken som helhet. Oftast känner man sig skäligen trygg i Dauns sällskap. Men exemplet visar på metodens problem. Kvantitativa data ropar hela tiden på tolkning. Det måste vara svårt att motstå frestelsen att förklara de olika procenttalen, men det kan vara

ännu svårare att veta *vad* det är man förklarar och om de skillnader man diskuterar verkligen finns.

I bakgrunden för denna typ av invändningar finns en än djupare problematik: Vad är en "svensk" och en "italienare"? Jag har redan nämnt att Daun är fullt på det klara med att italienare är mycket olika, det har bland annat med den komplicerade historien att göra. Men att svenskar skulle kunna vara olika fäster han inte lika stort avseende vid, åtminstone inte så länge han redovisar sin empiri.

I bokens senare avsnitt vidgar han emellertid perspektivet, bort från det folkkaraktäriserande över mot den pågående omvandlingen av den svenska kulturen. Han berör begrepp som delkultur, lokal kultur, yrkeskultur, nationell kultur. Han analyserar rasismen och han resonerar klokt, idérikt och medryckande kring internationaliseringens konsekvenser. Han balanserar två perspektiv. Det ena går ut på att Sverige är ett land som främjar modernisering och att internationellt verksamma svenskar fungerar som uppskattade traditionsbrytare inom trendsättande områden som design, reklam, kultur, medier. Det andra är att kulturer tenderar att bli mer självmedvetna vid mötet med andra kulturer. Sverige i ett integrerat Europa hotar inte surströmning och julgranar, snarare tvärtom.

Den pågående internationaliseringen är därför en öppen process. Den tycks kunna leda såväl till en stärkt svenskhet

som till en uppluckrad och differentierad. Det låter motsäggelsefullt, men på något sätt ganska trovärdigt. Vi är både lika och olika.

När han resonerar så öppet och insiktsfullt är Daun en av de briljantaste kulturforskare Sverige äger. Hans två senaste böcker visar också på självförtroende och obändig nyfikenhet. Dessutom visar de på en ny riktning för den folkkaraktäriserande forskning som i äldre tider hade helt andra förtecken. Man kan inte läsa Daun utan att känna bristen på ett samlat arbete om den svenska folklynesspekulationens historia.

Sverker Sörlin

*

Ann-Kristin Ekman: *Community, Carnival and Campaign: Expressions of belonging in a Swedish Region*. Stockholm: Studies in Social Anthropology, 1991 (Diss.).

Varför väckte det centrala beslutet om en kommunsammanslagning i Voxnadalen i Hälsingland ett så starkt lokalt engagemang? Denna fråga är utgångspunkten i antropolo-

gen Ann-Kristin Ekmans avhandling *Community, Carnival and Campaign*. Det var den lilla kommunen Alfta som i början av 1970-talet skulle inkorporeras med Bollnäs kommun, men efter lokala protester kom Alfta i stället att gå samman med Ovanåker.

Ekman har utfört sin undersökning på plats och studiens grundmaterial baseras till stor del på intervjuer och deltagande observation. Avhandlingen är en tillämpning av teorier om lokal identitet, med ursprung i brittisk socialantropologi.

I fokus står relationen mellan Alfta och Ovanåker. Utifrån begrepp som "community", "gränser" och "lokalt medvetande" förs ett resonemang om hur en samhällelig gemenskap symboliskt konstrueras genom de ofta situationella gränser som omgärdar den sociala samvaron. Här refererar författaren bl.a. till Anthony P. Cohen (1985) och hans idéer om hur lokal samhörighet byggs upp genom hänvisning till gemensamma symboler. Samhörigheten ligger då i att dela symboler, inte i hur dessa tolkas. En viktig gränsdragning är t.ex. den mellan infödda och inflyttade. Ekman ser alltså på samhörighet och gränsdragning ur ett kulturellt perspektiv, dvs. som mentala konstruktioner, i stället för som fasta och fysiska. Ur detta perspektiv studeras även det "lokala medvetandet". Det är något som aktivt skapas och upprätthålls och får sin varierande form i de olika kontexter där det uppträder, och som hjälper till att strukturera relationerna i olika grupper. Refe-

rensen är i detta fall Marilyn Strathern (1984), som påpekat att det "lokala medvetandet" inte enbart är kopplat till sociala grupperingar, utan till den situation och kontext där det uppstår. Denna lokala medvetenhet är något som finns med i vardagslivet, i synen på samhället och dess historia och i de mer eller mindre offentliga sammanhang där det lokala manifesteras.

Ett intressant avsnitt är Ekmans analys av vad den lokala historien betyder och hur den används. Hon hänvisar här till sin kollega Bengt-Erik Borgström och hans teorier om historiens två dimensioner, dels den levande och oorganiserade, dels den objektifierade och organiserade (1982). Den förstnämnda är de referenser och episoder som upprätthålls som en del av det lokala medvetandet. Här kopplas dåtid till nutid. Episoder som förs fram kan ha hänt nyligen, men lika väl för hundra år sedan. Det viktiga är att historien lever och har en betydelse i det dagliga livet. Den andra historien är den "riktiga" och "sanna", distanserad från dåtid så att de historiska processerna kan skönjas. Gemensamt för dessa båda är dock att de bildar en rik källa. De är en resurs för ett selektivt användande.

När Clifford Geertz (1973) studerade den balinesiska tupp-fäktningen såg han i denna samhället i miniatyr. Ekman har i älgjakten funnit en svensk motsvarighet och i beskrivningen av den gör hon flera tänkvärda iakttagelser. Här är etnografen genomarbetad och

tolkningarna trovärdiga. Hon tar upp exempel från jakten och köttets fördelning, för att visa på samhörighet, lokalt medvetande och gränsdragningar. En promenad genom skogen med ett jaktlag kan bli en lång exemplifiering av det lokala medvetandet och hur det kopplas till olika platser. En sten kan markera den plats där den stora älgen en gång fälldes. I fördelningen av köttet är den lokala ideologins jämlikhetsbetonande viktigt, då alla som deltagit skall ha lika mycket kött. Vilka som senare får del av köttet är dock beroende av de situationella gränsdragningarna mellan infödda och inflyttade. Köttet hittar sällan till butikerna utan det ges och bytes bort, och kriterierna för vilka som får delta i detta bytesnät är i mångt och mycket avhängigt släktskap.

Ekmans avhandling är på engelska, men behandlar ett svenskt fenomen. Att flera svenska termer måste översättas till engelska är därför naturligt. Det sätt som Ekman hanterar dessa översättningar på är däremot mindre tillfredsställande och en diskussion om översättningens problematik hade därför varit värdefull. Har t.ex. ord som fettisdagsbulle och knutgubbar samma konnotationer som de engelska översättningarna "shrove tuesday bun" och "housecorner fellow"? Dessa uttryck har karaktären av nyckelsymboler i det svenska samhället och de kräver sin kontext för att förstås. Vad är det egentligen för kunskap som Ekman förmedlar till den engelskspråkiga läsekretsen?

Vad gjorde Ekman i Alfta? Det hade varit intressant att få veta när, hur och var, författaren tog sig in i Alftagemenskapen och kunde ställa sina frågor och utföra sina studier. Det hade varit spännande att veta hur pass förberedd hon var för Alftalivet. Kommer hon från Voxnadalen, eller någon liknande by, eller kommer hon från staden? Om detta får vi ingenting veta. En redogörelse för hennes delaktighet i älgjakten hade också varit givande. Jagade hon själv eller deltog hon som passiv åskådare och hur populärt var i så fall det? Älgjakten beskrivs ju trots allt som en manlig och nästan rituellt sysselsättning och en sådan är det väl inte bara att kliva in i?

Jag skulle även vilja efterlysa en diskussion om studiens generaliserbarhet. Många av de drag som tillskrivs Alftaborna ter sig rimliga. Ekman visar att "jord", "skog" och "jämlighet" är något som ofta betonas. Men är det speciellt typiskt för Alftaborna? Går inte liknande värderingar att återfinna även i andra mellansvenska jordbruksbygder? Det hade också varit bra att få veta vilka Alftabors perspektiv som förmedlas. Är det så att Alfta är en ovanligt homogen svensk kommun, eller finns där olika grupperingar och vilka av dessa grupper perspektiv är det i så fall som refereras?

Refererad litteratur

Borgström, Bengt-Erik, 1982. *Historia som kulturell komponent*. Opublicerat. Stockholms universitet: Institutionen för Socialantropologi.

Cohen, Anthony P., 1985. *The Symbolic Construction of Community*. London: Tavistock Publications.

Geertz, Clifford, 1973. *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.

Strathern, Marilyn, 1984. "Localism Displaced: a 'Vanishing Village' in Rural England." I: *Ethnos* 49:43—61.

Lars Kaijser

*

Gunnar Ternhag: *Hjort Anders Olsson*. Hedemora: Gidlunds bokförlag, 1992.

Märta Ramsten: *Återklang. Svensk folkmusik i förändring 1950—1980*. Stockholm, 1992 (Svenskt visarkivs handlingar 4).

Hur har "folkmusik" konstruerats i Sverige under 1900-talet? I två nyutkomna avhandlingar i musikvetenskap vid Göteborgs universitet ges två exempel på denna typ av process. Under 1800-talet betydde folkmusik framför allt allmogens äldre visor. Från sekelskiftet var det i stället fiolspelmanen och hans repertoar som lyftes fram som Folkmusiken,

något som belyses i Gunnar Ternhags studie över *Hjort Anders Olsson*.

Studiens centrala parti är en kronologisk-biografisk skildring av Hjort Anders liv, vilket också avspeglar spelmannsmusikens förändrade användningsområden och miljöer under 1900-talets förra hälft. De inledande kapitlen skildrar hans ursprungsmiljö, Bingsjö i östra Dalarna, samt spelmannsrollens motsägelsefulla ställning på svensk landsbygd vilken Ternhag sammanfattar som "stor betydelse, låg status". Hjort Anders sökte kombinera bonderollen med att vara lokal spelman på danser och bröllop, men flyttade i fyrtioårsåldern (1906) till Upplands landsbygd för att aldrig mer besöka Bingsjö — socialt utfrysst? I Uppsalas närhet blev han upptäckt av Folkmusikkommissionens upptecknare, och kom under de följande decennierna att lyftas fram av dem, Skansen, folkbildningsrörelsen och Bror Hjorth som exempel på genuin bärare av den ålderdomliga Bingsjötraditionen. Samtidigt är också Hjort Anders en högst aktiv figur i denna process, medveten om sin ställning och med självständiga åsikter om vad och var han bör spela. Med repertoar- och kompositionsanalys visar Ternhag att även om Hjort Anders lanserades som traditionsbärare från Bingsjö, anpassade han sin repertoarsammansättning efter en urban konsertpublik: polskor fick stå tillbaka för marscher och programmatiska låtar, och de egna kompositionerna lanserar inte de typiska Bingsjö-

dragen utan anknyter till en mer allmän spelmansstil. Rollen som publikinriktad musiker var tydligen viktigare för honom än rollen som traditionsbärare.

Det andra stora uppsvinget för folkmusik under 1900-talet behandlas i Märta Ramstens *Återklang. Svensk folkmusik i förändring 1950—1980*. Formellt är den närmast att betrakta som en sammanläggningsavhandling: sex tidigare artiklar kombineras med ett kortare kapitel om folkmusik i radio under 1930- och 1940-talen, vilket tjänar som bakgrundsteckning till två större kapitel om folkmusiken under 1950- och

1960-talen resp 1970-talets folkmusikvåg. Till de nyskrivna avsnitten hör dessutom ett kassetband med musikexempel.

Centralt för avhandlingen är samspelet mellan aktörer och nya media. Det sistnämnda representeras under perioden 1930—1970 huvudsakligen av radion, som tidigast lanserar folkmusikaliska melodier framförda av klassiskt skolade musiker, men från ca 1950 (i samspel med dåvarande musikforskning) "släpper fram" de genuina *traditionsbärarna* — ofta i en nyskapad samspelsform, dvs. spelmanslaget. Det är också vid denna tidpunkt Gärdebylåten blir en hit med Dalaföreningens spelmanslag på Radiotjänsts egen skivetikett.

1970-talets nya generation av spelmän agerar i samspel både med radion och den skivutgivning som kommer i gång i stor mängd, och skivorna tränger undan nottrycket som hjälpmedel för inläring av nya låtar. Här lyfter Ramsten också fram hur hennes egen verksamhet som insamlare och skivutgivare vid Svenskt Visarkiv får åter-

verkningar i form av att en traditionsbärare erhåller konsertengagemang och blir musikalisk förebild — ett exempel på den starka ställning forskning och autenticitet fick inom denna folkmusikvåg. Ett annat uttryck för sökandet efter "det genuina" finner hon i upplivandet av äldre spelstilar och instrument. Folkmusiken gjordes också till del av ett allmänt vänsteruppsving, med betoning av antikommersiella drag, social förankring (t.ex. anknytningen till dans) m.m. Ramsten kopplar också samman det svenska folkmusikuppsvinget med liknande revivalrörelser i andra länder (England, Ungern).

Båda avhandlingarna präglas av författarnas gedigna känedom om ämnesområdet och är viktiga bidrag till musiketnologin. Fokuseringen på aktörerna och deras förhållningssätt till historien borde få efterföljd beträffande andra musikstilar, t.ex. operakonstens återuppsving under 1980-talet eller jazzens förhållande till sin egen tradition.

Alf Arvidsson